

Tandvårdsbeställaren prioriterar samhällsodontologin och äldretandvården

Inkeri Barenthin

Tandvården i Stockholms läns landsting har omorganiserats. En mindre del av förvaltningen förvandlades till en beställarenhet, tandvårdsstaben. Folk tandvården är nu en ren utförarorganisation. Intressant nog har tandvårdsstaben en klart samhällsodontologisk profil vid sidan av den sedvanligt samhälls-ekonomiska. Ett stort projekt med uppsökande tandvård för sjukhemspatienter är i gång.

Artikelförfattaren Inkeri Barenthin är docent i samhällsodontologi och övertandläkare på tandvårdsstaben.

Landstinget har många roller inom tandvården. Det planerar, utför, utbildar och finansierar. Tandvårdslagen anger att landstinget ska planera tandvården med utgångspunkt i befolkningens behov och planeringen ska avse även den tandvård som erbjuds av annan vårdgivare än landstingets självt. Landstinget ska sörja för att viss vård blir utförd. I första hand gäller detta barn- och ungdomstandvården och specialisttandvården. Den vård som landstinget själv bedriver kallas folktandvård. Landstinget behöver inte utföra all vård i egen regi.

I Stockholms läns landsting sker den politiska styrningen genom Tandvårdsnämnden. Denna har till sitt förfogande en förvaltning. Vid halvårsskiftet 1994 indelades förvaltningen i en beställarfunktion, *tandvårdsstaben*, och en utförardel, *Folktandvården*. Tandvårdsnämnden har fortfarande dubbla roller, dvs styr båda delarna.

Tandvårdsstaben är Tandvårdsnämndens förlängda arm som företrädare för medborgarna/skattebetalarna. Den förvaltar närmare 500 miljoner från landstingets budget som går till tandvården. Tandvårdsstaben ska analysera de politiska direktiven och intentionerna och omsätta dessa i konkreta beslut eller förslag till beslut. Tandvårdsstaben ska inom tillgängliga ekonomiska resurser prioritera utifrån befolkningens behov av tandvård och bedöma vad som ska beställas/upphandlas, vilken kvalitet det ska ha, av vem det ska beställas och till vilket pris. Tandvårdsstaben köper tjänster av Folk

tandvården, Tandläkarhögskolan och de privata tandläkarna.

Folktandvården har nu en självständig ställning direkt under Tandvårdsnämnden. Den har en omsättning på 770 miljoner kronor per år, varav något över hälften kommer från tandvårdsstaben. Den största ersättningen används framförallt för att bedriva barntandvård. Omkring hälften av intäkterna kommer från avgifter som vuxna patienter betalar.

Tandvårdsstaben

Personalen rekryterades från den gamla gemensamma förvaltningen, frånsett en ekonom som kom från ett annat landsting. Folktandvårdens hälsoenhet, bestående av fem personer, flyttades i sin helhet över till tandvårdsstaben. Tandvårdsdirektören, som förr var chef för Folktandvården blev nu chef för staben, och Folktandvården fick en ny folktandvårdschef.

Utöver chefen och de fem på tandhälsovården finns det sex personer på staben:

- * En beställare (övertandläkare) som förhandlar med och beställer tandvård från olika vårdgivare (Folktandvården, Tandläkarhögskolan och privata vårdgivare) samt skriver och följer upp avtal och överenskommelser. Hälsoekonomiska principer har en central plats här.

- * En kvalitetsuppföljare som bevakar att den vård som beställs håller den standard man har kommit överens om. Hon besöker klinikerna och tillsammans med klinikledningen går igenom vissa rutiner på kliniken. Det kan gälla t ex vilka barn som kallas till behandling, hur kliniken lever upp till miljökraven och om det pågår något kvalitetssäkringsarbete enligt Socialstyrelsens föreskrifter. Däremot granskar hon inte kvaliteten på det kliniska arbetet, t ex fyllningar.

- * En tandläkare som administrerar valfrihetssystemet med tandvårdsremiss för barn och ungdom och håller i kontakterna med privattandläkare. Barnen som önskar få sin tandvård hos privattandläkare får en remiss. Privattandläkare får en ersättning från staben enligt kapiteringsprincipen, dvs fast ersättning per barn, oavsett vårdvolym. För riktigt dyrbara behandlingar

finns ett riskspridningssystem.

* En ekonom för budget- och uppföljningsarbete.

* En sekreterare som också är registrator och svarar för informationsmaterial, t ex förteckning över flerspråklig tandvårdspersonal i länet.

* Och jag själv är övertandläkare med samhällsodontologisk inriktning. Jag ansvarar bl a för tandvård åt vuxna med särskilda behov och för handledning av tandvårdspersonal som bedriver samhällsodontologiska projekt men saknar forskarkompetens. Tandvårdsstaben satsar omkring fyra miljoner kronor varje år på projektbundet forsknings- och utvecklingsarbete. Samhällsodontologin är därvid högt prioriterad.

Uppsökande tandvård på sjukhem och gruppboheter

En arbetsuppgift som känns djupt tillfredsställande är att kunna ordna uppsökande tandvård åt gamla, sjuka och/eller handikappade som bor på sjukhem eller gruppboheter. Innan jag kom till tandvårdsstaben, var jag i många år cheftandläkare inom sjukhustandvården och vet hur illa det kan se ut i munnen. Att kämpa för förebyggande tandvård var av olika skäl frustrerande, ja - ofta dömt till att misslyckas. De sjuka orkade eller kunde inte själva, personalen hann inte eller, när rutiner äntligen hade skapats på någon vårdavdelning, slutade nyckelpersonerna. De fyllningar och kronor som gjordes, raserades fort på grund av bristen på elementär munhygien. En dag ombads jag att komma till en sjukhusavdelning och se på en gammal dam som hade slutat att äta. Det visade sig att hennes mun var så full av matrester att skeden inte fick plats! Jag förstod att det var tid att ändra arbetssätt.

Dessa gruppers tandvårdsproblem har även uppmärksamats i massmedia och i en rapport från Socialstyrelsen (Aktiv uppföljning: Tandvård vid sjukhem inom Stockholms län). Ett sammanfattande omdöme i rapporten är att personalen inte är medveten om de problem som är att förvänta under de närmaste åren då alltfler äldre och vårdkrävande sjukhemsboende kommer att ha allt fler egna tänder med allt större behov av regelbunden tandvård. I rapporten konstateras också att det klart har kommit fram att personalen inser behovet av fortlöpande undervisning i munhygienfrågor. Personalen har börjat betrakta omvårdnaden av de boendes tandhälsa som en del av kvalitetsutvecklingen på sjukhem. För de svåraste fallen efterlystes assistans från tandvårdens sida. Följande mening avslutar Socialstyrelsens förslag för framtiden:

Socialmedicinsk tidskrift nr 1 1996

Personalen har börjat betrakta omvårdnaden av de boendes tandhälsa som en del av kvalitetsutvecklingen på sjukhem

"Det torde därför ankomma på landstinget att på olika sätt informera kommunerna och deras sjukhem hur t ex hjälp med utbildning av vårdpersonal, stödjande insatser med förebyggande åtgärder på sjukhem samt erbjudande av tandvård till de boende kan upphandlas från folktandvården och/eller andra entreprenörer inom tandvårdssektorn"

Detta har tandvårdsstaben satt igång med! Vi har gjort en kartläggning av lagar, förordningar, propositioner och betänkanden som berör landstingens och kommunernas ansvar inom tandvården. Tillsammans med socialförvaltningarna i två kommuner och ett socialdistrikt har vi kommit i gång med verksamheten och alla andra kommuner och socialdistrikt i länet har fått ett erbjudande om att vara med 1996.

Avtalet

Personalen på sjukhemmen och gruppboheter får fritt välja en tandläkare eller tandhygienist med vilken de skriver ett avtal om förebyggande tandvård. I avtalet förbinder sig tandläkaren eller tandhygienisten att ansvara för utbildning av personalen i tandvårdsfrågor och att alla boende som så vill får en bedömning av sitt munhygienbehov. Det praktiska arbetet kan även göras av en utbildad tandsköterska. Eftersom munnen är så olika, instruerar tandsköterskan "handgripligen" personalen hur varje mun ska skötas.

Allt detta är kostnadsfritt för de boende och för sjukhemmet eller gruppboheten. Vårdgivaren får en ersättning från tandvårdsstaben. Ersättningen baseras på antalet vårdplatser. Om de boende behöver och vill få håll lagade eller någon annan tandläkar- eller tandhygienistvård, ordnar tandsköterskan ett besök, i första hand till den boendes egen tandläkare. För sådan vård betalar de boende på samma sätt som andra människor.

Avtalen skrivs för ett kalenderår och följs upp fortlopande genom enkäter.

Andra landsting

En renodlad tandvårdsbeställare finns enbart i Stockholms läns landsting. I vissa landsting, t ex Sörmland, finns en organisation som beställer all slags vård, däribland tandvård. Tandvården beställs då enbart från folktandvården. Stockholm är också det enda landsting där beställarna har tandvårdskompetens.